

לפרשת נח – תשע"ו

שפה אחת ומוזיקה אחרת

איילת סקסטיין

ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים... הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם..." (בראשית יא:א-ד)

מה היה חטאם של בני דור הפלגה? כמה מן הפרשנים מזהים את המפתח לתשובה במלים "שפה אחת ודברים אחדים". רש"י רואה במלים אלה ביטוי לאחדות, שכשלעצמה היא ראויה לשבח: "...ואלו היו נוהגים אהבה ורעות ביניהם, שנאמר שפה אחת ודברים אחדים. למדת ששנאו המחלוקת וגדול השלום" (פס' ט). אולם אחדות זו הייתה מופנית כנגד שמיא: "באו בעצה אחת ואמרו... נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה" (פס' א, ד"ה ודברים אחדים). הנצי"ב מוולוז'ין מבין את המשפט הזה כביטוי לא לאחדות כי אם לאחידות כפויה וסובר כי חטאם היה בכך שיצרו מנגנון המונע מחשבה עצמאית ואינדיבידואליות: "...ובאשר אין דעות בני-אדם שוים, חששו שלא יצאו בני-אדם מדעה זו ויהיו במחשבה אחרת... ומי שסר מדברים אחדים שביניהם, היה משפטו לשריפה, כאשר עשו לאברהם אבינו. נמצא היו דברים אחדים שביניהם לרועץ, שהחליטו להרוג את מי שלא יחשוב כדעתם". (העמק דבר, בראשית יא:ד, ד"ה פן נפוץ על פני כל הארץ)

ישעיהו לייבוביץ הולך אף הוא בדרך זו ומפתח את הרעיון שאחידות יתרה מביאה לעריצות: "לא בכל רעיון של אחדות יש משום ברכה, והרי זה מן הפורסמות, כל שלטון באשר הוא שלטון תהא כוונתו מה תהיה ואפילו לשם-שמים, נוטה להידרדר לרשעות, וכאמור אין תקנה לאדם אלא שתהיה נייטרליזציה של רשעות אחת על-ידי רשעות אחרת, ועל ידי כך יחלש כוח שתיהן, מה שאינו אפשרי... בתנאים של רשות מרכזית אחת השלטת בכיפה" (שבע שנים של שיחות על פרשת השבוע, עמ' 35).

כבר בפרקי דרבי אליעזר (כד:ז) מומחשת הסכנה שבאחידות יתרה זו, שעליה מרחיבים הנצי"ב ולייבוביץ: "ואם נפל אדם ומת לא שמי' את לבם עליו ואם נפלה לבנה אחת היו יושבין ובוכין ואומרים אוי לנו אימתי תעלה אחרת תחתיה". בוני המגדל משועבדים לאידיאה שלהם עד כדי כך שהיא הופכת לחשובה יותר מהפרט, מהאדם החי.

על פי כל השיטות האלה, בלילת הלשון הייתה **התערבות** שנועדה למנוע את האפשרות לאחדות ולצבירת כוח מופרז.

גם המוזיקולוג נפתלי וגנר, בספרו "מוזיקה אז ועכשיו" (מפה, 2004), מתייחס לסיפור מגדל בבל ובדבריו משתקפות הגישות השונות. בדומה לרש"י הוא מכיר בחשיבותה של האחדות ומגנה את המרדנות לשמה. כמו פרקי דרבי אליעזר, הנצי"ב ולייבוביץ הוא מוטרד מהסגידה לאידיאה כשזו גורמת לפגיעה בממד האנושי. אך בעיניו, אובדן שפה משותפת היא **תהליך טבעי** הנובע משאיפה מופרזת לביטוי אישי עד כדי האלהה עצמית. בקוננו על כי המוזיקה הנכתבת על-ידי מלחיני המאה העשרים האמונים על מוזיקה קלאסית אינה מובנת לשומעים ואינה מצייתת לכללי התחביר הטונאלי שהיו מקובלים עד אז, הוא כותב:

"עד שלהי המאה ה-19 היתה המוזיקה המערבית מושתתת על שפה משותפת. ... הבסיס הדקדוקי הרחב, הנגיש והדינמי של הלשון המוזיקלית, הוא שאיפשר ליוצר מחונן לבטא את ייחודיותו ולפרוץ נתיבים חדשים מבלי למוטט את המבנה התרבותי הכולל. ... התפתחות מעמד האמן (ובכלל זה המלחין) בתקופה הרומנטית משכה לכיוון של אינדיבידואליזציה הולכת וגוברת, שמשמעותה – הפרת האיזון בין הכללים לבין החריגות לטובת החריגות. בכך מתמצה מעשה ההתנשאות האנושי נוסח "הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם", והעונש נגזר מהמעשה עצמו: בערך בתחילת המאה העשרים עברה מגמת האינדיבידואליזציה סף מסוים שמשמעותו התפרקות השפה המוזיקלית המשותפת, ולמעשה – אובדן השפה" (עמ' 113-114).

... "אפשר להבין מעשה זה כשלב נוסף בהתפתחותו של ההיבריס הרומנטי ודת האסתטיקה. האדרת הגאון היוצר עולה בדרגה והופכת אותו לבורא יש מאין, פריווילגיה שהיתה עד כה שמורה לאלוהים בלבד. הפקת יצירה, מקורית ככל שתהיה, במסגרת מסורת מוזיקלית קיימת, היא בחזקת בריאת יש מיש. ליצור מוזיקה יש מאין פירושו להפנות עורף לכל תכתיב לשוני וצורני נתון מראש... ובעצם להמציא שפת הבעה פרטית חד-פעמית. אלא ששפה פרטית אינה יכולה להיות תקשורתית" (עמ' 126).

בקוראנו את שלל הדעות הזה, נותר לנו לשקול ולאזן בין האחדות והמסגרת המשותפת לבין המחשבה העצמאית והקול הייחודי שלנו.